

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2016 Yıl:4, Sayı:7
Sayfa:104-117

ISSN: 2147-8872

KIRGIZLAR VE LAKAYLARIN ETNİK İLİŞKİLERİ

Olcobay Karatayev*

Özet

Orta Asyalı bir Türk kabilesi olan Lakayların yerleşim yerleri bugünkü Tacikistan ve Afganistan topraklarıdır. Lakaylar eski konar-göçer hayat tarzını muhafaza etmişlerdir. Lakayların kültürü, dili, boy ve soy adları, tamgaları Kırgızlar ve Kıpçak dilli halklar olan Kazaklar, Karakalpaklar, Nogaylar ve Başkurtlarla tarihsel açıdan yakınlık göstermektedir. Köken olarak Kırgızlara yakın olan Lakayların çoğu günümüzde Tacikistan'ın başkenti Duşambe'ye yakın dağlık bölgede yaşamaktadır. Kırgız boy ve uruğları arasında Lakay adı sadece Munduz boyunda uruğ adı olarak mevcuttur. Tacikler, Lakaylara boşuna "Kırgız" dememiştir.

Anahtar Kelimeler: Lakaylar, Etnik Tarih, Türk, Kırgızlar, Orta Asya, Tamga.

KYRGYZES AND LAKAYS: ETHNIC RELATIONS

Abstract

Settlement areas of Lakays, one of the Turkic tribes of Central Asia, are located in modern Tacikistan and Afghanistan. Lakays have preserved their semi-nomadic lifestyle. Their culture, language, and tribal-ethnic names and tamgas (signs) have been historically similar those of Kirghiz and Kazakhs, Karakalpaks, Nogaies, Bashkir, peoples speaking Kipchak-language. Lakays are ethnically close to Kirghizs living today in a mountainous area close to the capital of Tajikistan Duşambe. Ethnonym "Lakay" is only available between Kirghiz tribes' and clans' name in Munduz tribe. Tajiks are not doing wrong when they call Lakays as "Kirghizs".

Key Words: Lakays, Ethnic History, Turkic, Kirghiz, Central Asia, Tamga.

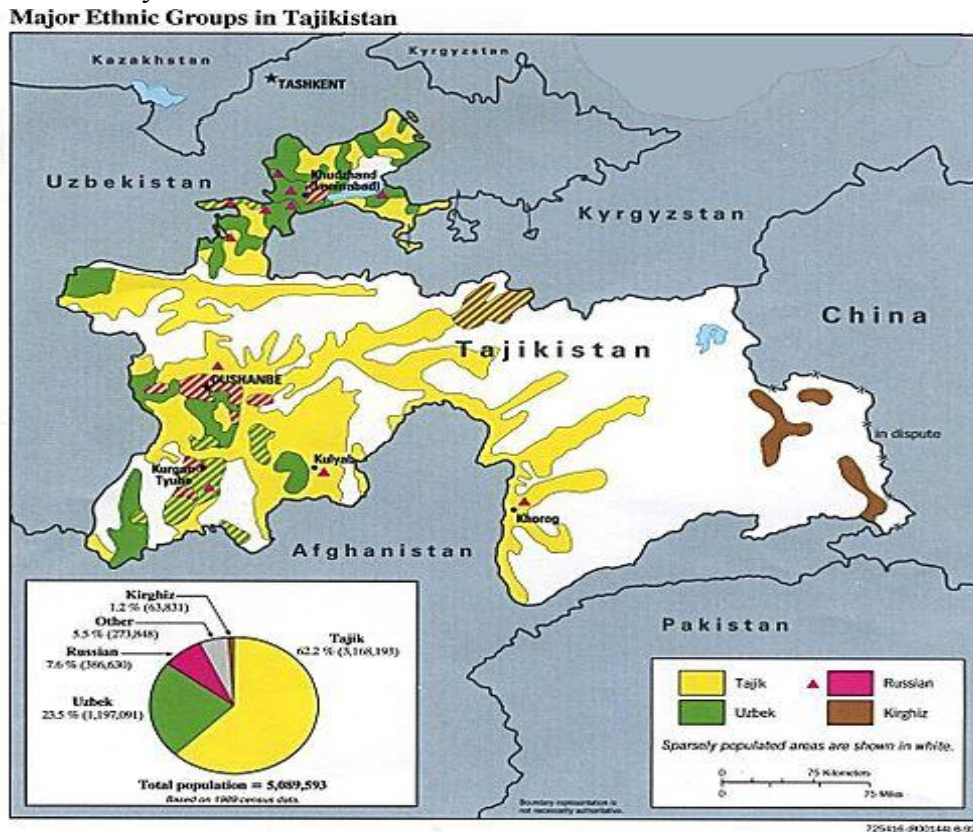

• Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, okaratayev@gmail.com

Giriş

Lakaylar kimlerdir? Onların Yenisey ve Tanrı Dağları Kırgızları ile nasıl bir etno-kültürel bağları var? Kırgızların Munduz boyuna bağlı “Lakay” uruğu nereden geliyor? Lakaylar ve Lakay bölgesi Sovyet iktidarına karşı silahlı mücadele veren halk ve yer olarak biliniyor. Orta Asya’da Basmacılık hareketinin ilk olarak Lakay bölgesinde ortaya çıktığı bir gerçektir. Bu konu Kırgız tarihi araştırmalarında ilk defa ele alınmaktadır.

Köken olarak Kırgızlara yakın olan Lakayların çoğu günümüzde Tacikistan’ın başkenti Duşambe’ye yakın dağlık bölgede yaşıyorlar. Lakayların 13. asırdan itibaren bölgedeki ticaret merkezleri ve ticaret güzergahlarını kontrol ettikleri, bununla birlikte hayvancılıkla uğraştıkları biliniyor. Bunlara bazı kaynaklar “Özbek Lakaylar” diyorken yabancılar sadece “Özbek” diye de yazmışlardır. Fakat bu halk kendisine her zaman Lakay demiştir. Lakayların boy yapısı, folkloru, örf, adet, gelenek ve göreneklere; antropolojik (kemik) yapısı, felsefi yaklaşımları, dini ve günlük yaşam tarzlarının genel olarak Yenisey Kırgızlarına çok yakın olduğunu belirtmeliyiz.

Şekil1: Günümüz Tacikistan’ın Etnik Haritası

Tacikistan’da son yapılan nüfus sayımında (XX. yy. 90. yılı.) Lakayların Sovyet devrinde kendilerine verilen “Özbek” adından vazgeçtiklerine dair bilgiler var. Bununla ilgili Kırgız tarihçi ve gazeteci A. Koyçiyev’in yazılar yazdığı bilinmektedir (Koyçiyev,1997:35). Aslında dışardan zorla isim verme Karluklar, Barlaslar, Kenegesler, Kuramalar, Orta Asya Türkleri, Kataganlar, Karakalpaklar, yerleşik Kıpçaklar, Farsça konuşan etnik topluluklar vs. için de uygulanmıştır. Bölgede son yüzyılda devlet eli ile yapılan milletleştirme siyaseti azınlıkların kimliklerini yaşatıp geliştirmesini olumsuz etkilemiştir.

Lakaylar 13. asırdan itibaren günümüz Tacikistan'ının merkezi bölgelerinde, Özbekistan'ın güneyinde ve bazı grupları Afganistan'ın kuzeyindeki sınır bölgelerinde yaşamaktadır (Karatayev, 2003: 94-99). Orta Asya'da kurulacak Sovyet rejimine karşı silahlı ayaklanma yapanların başında Lakayların olduğu biliniyor. Sovyet bilim adamları Basmacılık hareketinin ilk ortaya çıktığı bu bölgeyi sıkça incelediler. Kökleri meçhul olan Lakayları XIX. yüzyıldan itibaren N. G. Mallitskiy, N. A. Aristov, İ. P. Magidoviç, Burhanud-din Han-i Kuşkeki, N. İ. Grodekov, V. V. Barthold, D. H. Logofet, F. İ. Lyutko, A. P. Horoşkin; Sovyet devrinde M. E. Masson, B. H. Karmışeva, K. Ş. Şaniyazov titizlikle araştırdılar (Karatayev, 2013: 57-58).

Şekil 2: Oğlak Çekişme (Buzkaşi), Lakaylarda milli spor oyunudur

Elimizde mevcut istatistik bilgilere göre, Lakayların toplam sayısı yüz bin civarındadır. Lakaylar kendi aralarında coğrafi konuma göre ikiye ayrılırlar; Hissari Lakay (Gisarlık Lakaylar) ve Kulobi Lakay (Kulyablık Lakay) (Mallitskiy, 1929: 64, 128-129, 135-136). Kafarnigan nehrinin sol kıyısında yaşayan Gissarlık Lakaylar “Esen Hoca” ve “Badraklı”, Kulyablık veya Baljun Lakayları “Bayrem” ve “Dört Oğul” adlı büyük boylara ayrılırlar. Lakayların yaşadığı bölgenin etno-kültürel yapısına dikkatlice bakmak gerekir. Aynı bölgede yaşayan Konurat, Katagan, Karluk, Dürmen, Barlas, Türk vs. etnik grupların ortaya çıkışları, kültürel özellikleri, yaşam tarzları şimdiye kadar bilim adamları tarafından etraflıca araştırılmaya tabi tutulmuş değil. Bahsettiğimiz etnik gruplar (Tacikistan'da yaşayan) bilim dünyasında “Özbekler” veya “Göçebe Özbekler” olarak bilinse de onların sırlı kökleri, maddi ve manevi kültürel unsurlarındaki özellikler araştırılması ve netliğe kavuşturulması gereken konulardır.

Lakayların kökü ve onların bu bölgeye ne zaman yerleştiğine dair bilim dünyasında uzlaşılan bir fikir şimdilik yok. Bazı bilim adamları (Magidoviç) Lakayların Arapların bölgeyi fethettiği devirde (VII-VIII. yy.) Karluklar ile birlikte doğudan (tahminen günümüz Tarbagatay bölgesinden) geldiklerini yazarken, bazıları onların Şeybani Han (XVI. yy.) önderliğinde Aral Denizi'nin kuzeyinden (Altın Orda, Kök Orda) Zerafşan bölgesine göç eden Göçebe Özbekler ile birlikte geldiğini belirtirler (Bkz: A. Boris, D. N. Logofet, A. Pankov). Bazı bilim adamları ise, Lakayların XIII. yüzyılda Cengiz Han ile birlikte doğudan geldiklerini ve isimlerini de onun askerbaşlarından olan Lakay'dan aldıklarını düşünüyorlar (Bkz. Pankov, 1929: 85).

Şekil 3: Lakay Motiflerini Yansıtan Kilim¹

Orta Asya tarihi, arkeolojisi ve kültürü üzerine ihtisaslaşan ünlü bilim adamı M. E. Masson, Lakayların VIII. yüzyılda Karluklar ile komşu olduğunu belirtmiştir. Bu devirlerde Karluklar Yenisey Kırgızları ve Tibet ile birlikte II. Göktürk Kağanlığı'na karşı müttefik olmuşlardı. Karluk topraklarına günümüz Kırgızistan topraklarının bir kısmının girdiği de biliniyor. Karluk ismi “Kardı” şeklinde günümüz Kırgız boylarından Kuşçu boyunda mevcuttur. Nüvizmatik alanında uzmanlaşan İ. P. Magidoviç, Lakayların boy isimlerinin bazı Kazak boy isimlerine benzediğinden yola çıkarak onların Balkaş Gölü ve Tokmok şehri arasında yaşayan Argunların bir bölümü olduğunu düşünmüştür. Bu fikre biraz kuşkuyla yaklaşmamız lazım. Masson ise, Aristov'un “Lakaylar günümüz topraklarına göç ederek gelmişlerdir” fikrini desteklemiştir.

Meşhur Moskovalı halk bilimci, ömrünü bu bölgelerin incelenmesine adanmış B. H. Karmışeva, 1954 yılında Taşkent'te basılan Özbekistan Halklarının Tarihi adlı iki ciltlik eserin yazarlarına katılmadığını belirtmiştir. Bu kitabın yazarları Lakayları Uygur, Türkmen,

¹ Bkz: www.forum-urasica.ru История народов Евразии

Türk ve Karluklar gibi buranın yerli halkı olarak betimlemişlerdi. Karmışeva, eserdeki bilimsellikten uzak görüşleri keskin bir şekilde eleştirmişti (Bkz: Karmışeva, 1953:15). Araştırmacılar Lakayların Karluklardan, Göçebe Özbekler olarak adlandırılan Semiz, Kesamir, Musa Bazari, Dürtmön ve Barlaslardan dil, maddi kültür, hatta antropolojik yapı (Lakaylarda Mongoloid ırkının özellikleri ağır basıyor.) olarak farklı olduğunu belirtmişlerdir. Lakaylar genelde dağlık bölgelerde yaşadıklarından dolayı yaşam tarzları, örf-adetleri ve geleneklerinde sadece konar-göçerlere has kültürel özelliklerini korumuşlardır.

Şekil 4: Lakaylar

Karmışeva, kendi araştırmalarında Lakayların köklerinin Güney Sibirya ve Yedisu etnik çevresi ile bağlantılı olduğunu gözlemlemiştir. O, Lakayların Kırgızlar, Kazaklar, Özbekler, Tuvalılar, Hakaslar, Altaylılar vs. Türk kökenli halklarla olan akrabalığını boy isimlerinden yola çıkarak ispatlamıştır. Elbette, onun bütün fikirlerine katılmak doğru olmazdı. Çünkü, Lakayların köklerinin Güney Sibirya etnik çevresine kadar uzanması; onların Karluk, Kazak, Batı Sibirya halkları, özellikle Kazakların Orta Yüzü ile akraba olduğunu gösterir (Karmışeva, 1952:17-19). Yazarın bazı fikirlerini desteklemekle birlikte, Lakayların Kazaklara, Karakalpaklara, Dürmönlere, Musa Bazari vs. etnik gruplara kıyasla Kırgızlara daha yakın olduğunu belirtmeliyiz.

Kırgız boy ve uruğları arasında Lakay adı sadece Munduz boyunda uruğ adı olarak mevcuttur. Munduz boyu en eski Kırgız boylarından biridir ve benzer boy adı Güney Altay'da Altay Kiciler arasında da var. Bununla birlikte Lakayların boy ve uruğ adları; onların yaşadığı bölgelerdeki yer-su adlarının benzerleri Güney Sibirya'daki Hakas, Şor halklarının yaşadığı bölgelerde Mras-su (Mraz etnonimi), günümüz Kırgızistan'ında Narın (derya, bölge ve şehir adı), Kuturgan (Suzak ve Özgen ilçelerinde köy ismi), Samarkandek (Batken ilinde köy adı)

vs. yer-su adları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Lakayların yaşadığı yerlerde Teke-Sekirdi, Narın, Cetim-Too, Kök-Taş, Kaynar, Ak-Car vs. yer adları mevcuttur. Bu yer adlarının benzerlerini Kırgızistan'da da görmek mümkündür.

Şekil 5: Benzer Lakay ve Kırgız Motifleri²

Lakayların yemek hazırlama yöntemleri de konar-göçer veya yarı-göçebe halklara benzer. Onların yemek isimleri ve yemek hazırlama yöntemlerinin ortak yönlerini görebiliyoruz. Lakay dilindeki; nan, çavatı, ayran, kurut, kotirma (katırma), kuybak (kuymak), külça (külçö) vs. Özellikle Cungar istilası devrinde (XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren) Kırgız boylarının bir kısmının günümüz Lakaylarının yaşadığı bölgeye göç etmesi iki halk arasındaki etnik bağların kurulmasına yol açmıştır. Örneğin, Kırgızlar XIX. yüzyılın ilk yarısında Doğu Pamir, onun batı tarafındaki Baljuan, Nurata beyliklerinde de yaşıyorlardı. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırgızlar Korgon-Töbö Beyliği topraklarına da yerleşmeye başladılar. Bu durum Kırgız-Lakay etnik bağlarının XIX.-XX. yüzyıllarda da kesintisiz devam ettiğini göstermektedir.

Araştırmamız esnasında Kırgızların ve Lakayların uruğ isimleri arasındaki bağları gösteren 70'ten fazla benzer uruğ adı tespit edildi. Düşanbe şehrinde bir kaç yıl yaşayan tarihçi ve yazar Abdırâhman Alımbayev, düzlük bölgelerde yaşayan Taciklerin (Düşanbe çevresi) Lakaylara günümüzde de "Kırgız" dediklerini teyit etmektedir. Aslında bir halk diğer bir halka bir ismi (etzoetnonim) boşuna takmaz. Uruğ adlarındaki benzerlikler de kendiliğinden ortaya çıkmıyor. Örneğin, Lakay (Munduz, uruğ adı ve genonim) ≈ Lakay, Karmış (Kıpçak) ≈ Karmış, Küntuu (Solto) ≈ Küntuu, Çolok Tuuma (Mongoldor) ≈ Kara Tuuma, Sakoo (Kıpçak) ≈ Sakau, Cediger (Kırgızların sağ kanatındaki boy adı) ≈ Cediger, Ak Baş (Munduz) ≈ Ak Baş, Kallar (Kesek) ≈ Kal, Çoro (Sayak, Bargı) ≈ Çoro, Kara Çoro (genonim) ≈ Ak Çoro, Tentek Nayman (Nayman) ≈ Tentek, Karaça (Munduz) ≈ Karaça, Tört

² Bk: www.forum-eurasica.ru › История народов Евразии

Uul (Çekir Sayak) ≈ Tört Uul, Beş Bala (Bağış) ≈ Beş Uul, Kazak (Solto) ≈ Kazak, Dosoy (Solto) ≈ Dusoy, Azoo (Çerik) ≈ Azau, Keçek (Kesek) ≈ Küçük, Sarı (Orgu) ≈ Sarı, Beş Körük (Solto) ≈ Beş Körük, Konurat (bazıları sağ kanata, bazıları de sol kanata ait olduğunu söylerler) ≈ Konurat, Coo Çalış (Solto) ≈ Coo Kaçtı, Otorçu (Saruu) ≈ Utarçı vs. Yeri gelmişken belirtmeliyiz ki Utarçılar veya Otorçular (tarihi yazma eserlerde “utarçılar” şeklinde geçer) Mogulistan’daki büyük boy birliği idi.

Şekil 6: İbragim Bek Lakay³

Barlas boyundan olan Zahreddin Babur zamanında Otorçulardan olan Sultan Ahmet Talbal, Oş şehrini yönetmiştir. Fergana vadisi üzerine uzman olan tarihçi S. S. Gusev, bu boyun bir kısmının Göçebe Özbeklerin sıkıştırması sonucunda Babur ile birlikte Afganistan tarafına göç ettiğini bildirir. “Utarçı”, günümüz Moğolistan topraklarında yaşayan Kırgız kökenli Hotonların arasında uruğ adı olarak da mevcuttur. Günümüzde bu uruğ adı sadece Kırgızlarda, Lakaylarda ve Hotonlarda vardır. Töoçü (Kara Bağış) ≈ Tuyaçi, Mirzakul (Coru) ≈ Mirzagul, Altmış Tütün (Bugu) ≈ Altmış, Koçkor (Bargı) ≈ Bay Koçkor, Altıbay (Bargı) ≈ Altıbay, Çapan Tuuma (Bağış) ≈ Kara Tuuma, Kök Şıyrak (Börü) ≈ Kara Sıyrak, Keldibek (Coru) ≈ Keldibek, Malay (Munduz) ≈ Malay, Parça (Kıpçak) ≈ Parça, Teke Cunus (Bağış) ≈ Cunus, Kurtka Mergen (Sayak) ≈ Kette Mergen, Kara Mergen (Basız) ≈ Kiçi Mergen, Buyga

³ Orta Asya’daki Basmacı hareketinin önderi. Sovyetlere karşı mücadele etmiştir. Askeri komutan olarak Basmacı hareketinin Buhara, Lakay ve Afganistan bölgelerinde yayılmasını sağlamıştır. 1931 yılında tutuklanıp Taşkent’te kurşuna dizilmiştir. (Bkz: www.kamolkhon.com/история-в-лицах-«наполеон-из-локая»)

(Döölös, Kangdı) ≈ Buyga, Kara Gul (Döölös) ≈ Kara Gul, Kök Çanak (Orgu) ≈ Kara Çanak, Nooruz (Cediger, Teyit) ≈ Naurız, Colboldu (Kuşçu) ≈ Col Boldu, Kan Soyul (Munduz) ≈ Kangur, Konurat ≈ Kangur(at), Kara Saadak (Döölös, Nayman) ≈ Kırk Saadak, Buralar (Kangdı) ≈ Buranay, Kudayberdi (Basız) ≈ Hundayberdi, Döböt (Bargı) ≈ Ak Döböt, Bay Döböt (Sayak) ≈ Kara Döböt, Üç Uruk (Mongoldor) ≈ Üç Uul, Süyündük (Basız) ≈ Süyündük, Çal (Çekir Sayak) ≈ Çal, Katagan (Adigine, Çekir Sayak) ≈ Katagan vs. Sadece boy ve uruğ isimleri değil, bu etnonimlerin oluşumundaki yakınlıklar da Kırgızlar ile Lakayların ortak etno-kültürel bölgede yaşadıklarını ve birbirleriyle ilişkilerini kanıtlamaktadır.

Şekil 7: Lakay Keçelerindeki Motifler

Karmışeva, Lakayların dili, etnik kültüründe Kıpçak (Deşt-i Kıpçak boyları) unsurlarının ağır bastığını belirtmiştir. Gerçekten de Lakaylar komşuları olan etnik gruplara (Semiz, Kesamir, Musa Bazari, Konurat vs.) kıyasla Kataganlara dil, maddi ve geleneksel kültür, yaşam tarzı bakımından daha yakındır. Hatta şecerelerine göre Lakaylar kendilerini Kataganlardan ayrılan bir boy olarak kabul ederler. Zamanında Kırgız halk bilimcisi Moldobayev, Kırgız-Katagan etnik bağları ile ilgili bilimsel hipotezini ortaya koymuştu (Moldobayev, 1995:147-150). Gerçekten de Karmışeva'nın dediği gibi, Deşt-i Kıpçak'tan gelen Göçebe Özbeklere kıyasla Lakayların dili, kemik yapısı, yaşam tarzları Kataganlara daha yakındır (Karmışeva, 1952:26-27). Manas Destanı'nda, "Kırgız, Kazak, Katagan; hepimiz bir atadan" mısraları var. Destanın ana varyantlarında Kataganlar Kırgızlar ile akraba, bir halk şeklinde anlatılır.

XIV. yüzyıl kayıtlarında zikredilen Kataganların bu bölgelere (Çin'in batısı, Afganistan'ın kuzeyi, Güneydoğu Tacikistan) Cengiz Han'ın askerleri ile birlikte geldikleri

biliniyor. Bazı kaynaklarda Hoten, Yarkent bölgesinde kendilerine “Kırgız” diyen 1000 haneden fazla halk yaşadığı belirtilir. Araştırmacılar Kataganların Tanrı Dağ Kırgızlarından farklı olarak, bir kişi vefat ettiğinde cenazeye gelen insanlara yemek verildikten sonra ölüyü yat etmeye (ağlamaya) başladıklarını bildiriyorlar. Batılı araştırmacı Lord’un yazdığına göre, Kataganların 16 boyunun biri Basız ismini taşıyor. Basız, Kırgızların sol kanatındaki büyük boylardan biridir.

Türk dilinin sınıflandırılmasına göre, Kırgız dili Güney Altaylılar ile birlikte Kıpçak grubuna giriyor. Daha da netleştirmek gerekirse, 13. asırdaki “Nogaylı” devri günümüz Kırgız ve Lakayların diline etki etmiştir. Nogaylı Devri (XV-XVIII. yy.) Kırgızların arasında Kazak, Nogoy, Karakalpak unsurlarının karıştığı bir devirdir. Bununla ilgili durumu S. Abramzon, B. Kebekova, S. T. Kayıpov kendi araştırmalarında belirtmişlerdir. B. H. Karmışeva, günümüz Lakayları arasına 13. asırdan itibaren Moğol unsurlarının da çokça girdiğini belirtmiştir (Karmışeva, 1953: 34). Gerçekten de, Cengiz Han ile birlikte doğudan gelen Lakaylar arasında bazı Moğol etnik unsurlarını görmek mümkündür. Elbette, bu durum Lakayların Moğol kökenli olduğunu göstermez veya burada onların Moğol kökenli olduğunu söylemek istemiyoruz. Tersine burada Lakayların hangi etnik çevreden geldiğini netleştirmeye çalışıyoruz. Atlar üzerine uzman G. G. Hitenkov tarafından toplanan Lakay tamgalarının tamamı (13 tanesi biliniyor) Kırgız boy ve uruğlarının tamgaları ile aynı:

Kırgız Tamgaları ⁴	Lakay Tamgaları
 Cagalmay Tamga (Monoldor)	 Törökän Bay
 Bagış, Kıpçak Tamgaları	 Şapolot Bay
 Togolok Tamga (Baarın)	 Hatam Bay
 Kösöö Tamga (Saruu)	 Kaypak Bay
 Tenizbay (Adigine)	 Baynazar
 Kırgız Tamga	 Yomud
 Bosogo Tamga (Kıdırşa)	
 Bay Küçük, Börü (Azık)	
 Koş Tamga (Munguş)	

⁴ Bkz: Karatayev O.K. Kırgızdardın tegi, kelip çığışı, etnostuk-madaniy baylanıştarı. Bişkek, 2013. S.234-237.

Kırgızlar ile Lakayların etnik benzerlikleri sadece boy, uruğ, yer-su adlarında değil, geleneksel kültür örneklerinde, folklorlerinde de mevcuttur. Lakayların yaşam tarzları, maddi kültürü, gelenek görenekleri Kırgızlara, Deşt-i Kıpçak'tan gelen konar-göçerlere benziyor. Örneğin, Lakay kadınlarının mahareti komşuları tarafından da biliniyordu. Lakayların komşuları ve “akrabaları” olarak gösterilen Yerli Orta Asya Türkleri, Karluklar, Dürmönler, Kesamirler, Musa Bazariler vs. şırdak⁵ dokumasını, alaca keçe yapmasını bilmiyorlardı. Özellikle Lakayların şapkaları uzak diyarlara kadar ün salmıştı. Lakay keçe ve kilimlerindeki motiflerin köken olarak Kırgız, Kazak, Kara Kalpak, Türkmen motiflerine yakın olduğunu araştırmacılar belirtiyorlar.

Halk sanatının zirvesi sayılan zanat, özellikle el işi motif örnekleri Lakayların Orta Asya'ya gelip yerleştikten sonra komşu halk ve boylar ile etno-kültürel ilişkilerinin seyrini gösterir. Örneğin, Lakay bölgesinde Sovyet iktidarı yerleşene kadar boy yöneticilerine Kırgızlarda olduğu gibi “Biy” deniliyordu. Günlük hayattaki pek çok uygulamalar da Kırgızlar ile aynı idi. Lakaylar günümüzde de çadırı (bozüy) aktif şekilde kullanıyorlar. Lakaylar bozüyün kanatlarına “közönök” diyorlar ve bunlar sekiz parçadan oluşuyor. Lakaylarda “uuk”, “kerege”, “aylanma çiy”, bozüyün baş köşesi olan “tör”, bozüyün sağ kanadı kadınların (epçi taraf), sol kanadı gerekli günlük eşyaların konulduğu erkeklerin yeri olarak bilinir (Karmışeva, 1952: 21). Yemek adları, yapılışında da Kırgızlar ile benzerlikler çok. “Kımız”, “arpa köcö”, et haşlaması olan “şorpo”, “kuurma şorpo”, “umaç”, “kesken aş”, “bulamık”, “kurut”, “süzmö”, “cupka” vs. yemeklerin yapılışında buna tanık olmaktadır.

Şekil 8: Lakay Keçelerindeki Motifler⁶

Günlük yaşamında Lakaylar komşularından farklı olarak ata daha çok önem verirler. “Ulak tartuu”, “bayge” oyunlarını organize ederler ve atları bu oyunlar için özel olarak hazırlarlar. Lakaylar Taciklerin etkisiyle “Ulak tartuu” oyununa “Buzkaşi” derler. Lakaylar Moğol cinsi, dirençli ve güçlü kendi atlarını ortaya çıkarmışlardı. Lakaylarda “Atsız Lakay

⁵ Şırdak - tekimaf denilen ve nakışlarla bezenmiş olan keçe (Çev.)

⁶ Bkz: www.orum-eurasica.ru › История народов Евразии

Lakay değildir” atasözü boşuna denilmemiştir. Lakaylarda az miktarda olsa da koyun ve inek de mevcuttur. Buhara Emirliği’ne bağlı halkları araştıran İ. P. Magidoviç Lakay atlarının Moğol cinsinde, renklerine göre kara, akboz (beyaz), toru (kırmızı), karatoru, kula (beyaz), buru vs. şeklinde ayrıldığını yazmıştır.

Sözlü, folklorik eserler de halkın ne olduğuna dair bilgiler verir. Bizim ilgimizi çeken Kırgızlardaki Tolubay Sınçı ve Kırgızların ortaya çıkışına dair efsanenin benzerinin günümüz Lakaylarında da mevcut olmasıdır. Bu tür eski efsanelerin iki halkta da mevcut olması onların ortaya çıkışlarının aynı tarihi evrede gerçekleştiğini göstermektedir. Kırgız efsanelerindeki (Tolubay Sınçı, Kırk Kız) bilgiler Lakaylarda aynen korunmuştur; “Eski bir devirde, Mahmud adlı padişah (Gazneli Mahmud (998-1030)) uçsuz bucaksız topraklara hükmederken, onun paytahtının yerleştiği Belh şehrindeki sarayda Dugoni adında meşhur usta-sınçı yaşamıştır.

Şekil 9: Lakayların Halk Dansı

Bir gün Gazneli Mahmud atlarını sınatmak için Dugani adında at uzmanını çağırır. Dugani padişahın onca atının hiçbirini beğenmez. Dugani’ye gösterecek at kalmadıktan sonra zayıf, gösterişsiz bir atı getirirler. Bu atı gören Dugani, Gazneli Mahmud’a iyi eğitilirse bu attan yarış atı çıkacağını söyler. Bu sözlere hiddetlenen Padişah Dugani’nin gözlerinin oyulmasını ve kafasının kesilmesini emreder. Dugoni sözlerini ispat etmek için, padişahın kardeşi Dumbugul’a 40 günlük zaman vermesini ister. Gerekli izin verilir ve 40 gün sonra o zayıf ve gösterişsiz at gerçek yarış atına dönüşür. Dugoni ile Dumbugul Padişah’ın bunu çekemediğini ve kendilerini cezalandıracağını hissederek ata binip kimseye yakalanmadan kaçmasını bilirler. Kardeşler bu atı Kataganların Borku Uruğu’na hediye ederler. Halk arasında yayılan bilgilere göre, meşhur Moğol cinsi atlar bu atın neslinden geliyormuş.

Gerçekten de uzmanların yazdıklarına göre, Katagan ve Lakayların atları komşularına kıyasla daha çevik ve asildir. “Avcılıkla geçinen kardeşler bir günü nehirde akmakta olan bir

sandukayı görürler. Sandukayı sudan çıkarıp açtıklarında orada iki güzel kızın saklı olduğunu görürler. Kızların büyüğünü Dugoni, küçüğünü Dumbugul eş olarak alır.” Şimdi biz bu kızların nasıl sandukaya girdiğine dair efsaneyi de burada aktaralım; “ İshak’ın neslinden olan İbrahim Peygamber’in Adham adında oğlu vardı. Onun Anar adında kız kardeşi vardı. Komşuları Anar’ın geceleri yabancı erkekler ile birlikte olduğunu öğrenip İbrahim’e bildirirler. İbrahim kız kardeşinin “kutsal melekler” ile görüştüğünü bildiğinden olaya sesini çıkarmaz. Olay padişahın kulağına kadar gider ve padişah İbrahim ile Anar’ın öldürülmesi emrini verir. Bu hüküm yerine getirilecekken, İbrahim “Anar da ak, men da akın” (Anar suçsuz, ben de suçsuzum) demiştir. Bu ses onlar öldürüldükten sonra da yankılanmaya devam etmiş. (Anahak hakkındaki efsane ile kıyaslanız. Bkz: Materialı Po İstorii Kırgızov i Kırgızii. Vıp. 1, Moskova 1973, 207-211). Padişah sinirlenerek cesetlerin yakılmasını emreder. Yakılan cesetler kül olduktan sonra da ses gelmeye devam etmiş. Sonra külü suya atmışlar. Kül suda köpürmüş ve nehirle padişah sarayına ulaşmıştır. Padişah bahçesinde gezinti yapan kraliçe ve kızları ellerini köpüklü suya batırır batırmaz hamile kalmışlardır. Bu gelişmeyi öğrenen padişah kızlarının öldürülmesini emreder. Cellat kızların masum olduğunu bildiğinden onlara acır ve kızları sandukaya kapatıp nehre atmıştır. Sonra bunlar Dugoni ve Dumbugul tarafından bulunup onlarla evlendikten sonra doğurmuşlar. Bunların masum oldukları doğum esnasında da belli olmuş. Kızların büyüğünün oğluna Çinkız (Cengiz), küçüğüne Dürmen (Ben temiz inciyim) isimlerini vermişler. Büyük oğlandan Cengiz Han’ın nesli, küçüğünden Dürmen halkı ortaya çıkmıştır. Dugoni’nin eşi 40 oğul daha doğurmuştur.” (Karmışeva 1952:45-47). Yukarıdaki mitolojik efsanelerde geçen olaylar Kırgız efsaneleri ile birebir örtüşmektedir.

Şekil 10: Lakay Kilimlerindeki Motifler

Şecereye göre, Dugoni’dan Karmış, ondan Lakay, Lakaydan şimdiki Lakay halkı ortaya çıkmıştır. Bu efsanelerin benzerlerinin Kırgız efsanelerinde de olduğunu belirtmiştik. Örneğin, Tolubay Sıncı ve onun at yetiştirme uzmanlığı ile ilgili efsaneler, kırk kız, sudaki köpükler, mitolojik sarı (kırmızı) köpekten türeme efsaneleri söylenebilir. Tabii ki bu eski efsanelere Kırgızlar İslam ile tanıştıktan sonra dini unsurlar da katılmıştır. Köbük ≈

köbök ≈ köpök – eski Türkçede köpek anlamındadır. Köpeğin, kurt gibi eskiden beri Kırgızlarda, Türk-Moğol halklarının tamamında totem hayvanı olduğunu tarihi kaynaklar ortaya koymaktadır. Bu folklorik bilgilerin benzeri Çin tarihi kaynaklarındaki Kırgızlar ve onların kökleri ile ilgili bölümlerde de mevcuttur. Bu efsanelerin aynı zamanda üç ayrı coğrafyada karşımıza çıkması, Kırgızlar ile Lakayların köklerinin aynı coğrafi bölgede aranması gerektiğini göstermektedir.

Kırgız tarihçisi E. Maanayev, Gazneviler Devri (X-XI. yy) ve Kırgızlar hakkında çok ilginç bir bilgiyi paylaşıyor; “Bu eserde İbn El-Asr (Tarih El-Kamal) XI. yüzyılda Kuzey Afganistan’da gerçekleşen bazı tarihi olayları anlatır. Gaznevi Sultanı’na hizmet eden Kırgız (Hargiz) emiri onun dikkatini çekmiştir. Yazar eserinde Kırgızların Gaznevilere ait askerleri yönettiklerini yazar” (Maanayev 1969, 11). Belirtmek gerekir ki yukarıda zikredilen efsane başka halklarda yoktur ve bunun durup dururken ortaya çıkması, benzer olayların hayal edilerek yazılması mümkün değildir. Bununla birlikte, boy, yer-su adları, maddi kültür, tarihi folklordaki benzer bilgiler Kırgızlar ile Lakayların akrabalığını bir kez daha kanıtlamaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz bilgi ve kıyaslamalardan yola çıkarak Lakayların daha 13. asırda Merkezi Asya (Güney Sibiry, Moğolistan) ve çevresinde Kırgızlar ile komşu olarak yaşadığını ve bu ilişkilerin günümüze kadar devam ettiğini söyleyebiliriz. Örnek olarak bir tarihi kıyaslama daha verebiliriz. V. B. Barthold, şu bilgileri vermektedir; “1045 yılının Recep ayında (11 Aralık 1635-9 Ocak 1636) Karategin’den Gisar’a 12 bin hane Kırgız göç etmiştir. Bu Kırgızların 12 yöneticisi (Biy) İslam dinini kabul etmemişti. Onlar ilerleyen aylarda Belh yöneticisi tarafından kabul edilmiştir.” Karategin’den kış aylarında göç etme zorunluluğu Cungarların saldırıları sonucunda olmuştur. Karmışeva’ya göre, Lakaylar bu bölgeye XVI. yüzyıldan önce göç etmişlerdir. Durum böyle ise Lakayların Kırgızlar ile birlikte bu bölgeye göç edip etmediği sorusu kendiliğinden doğar. Lakaylar ile komşu olan Barlaslar ve diğer Türk boylarında da “Ovladi Kırgız” (Tacikçe Kırgız oğlu) adında uruğlar mevcuttur. Tacikler Lakaylara boşuna “Kırgız” demiyorlardı.

Kaynaklar

- Koyçiyev, A. K., *Natsionalno - Territorialnoye razmejevaniye v Ferganskoy doline*. Bışkek 1998.
- Karatayev, O.K., *Kırgızdardın Etnomadaniy Baylanıştarının Tarihınan*. Bışkek 2003.
- Karatayev, O.K., *Kırgızdadın Tegi, Kelip çığışı jana Etnostuk-Madaniy alakaları*. Bışkek 2013.
- Mallitskiy, N.G., *O Gornoy Strane v Verhoviya Zaraşşana (Kuhistan)*. Taşkent 1907, Tom 7, S. 182-185.
- Karmışeva, B. H., *Uzbeki-lokautsı Yujnogo Tadcikistana*. Stalinabad 1954.
- Karmışeva, B. H., *K Voprosu o Proyishojdenii Lokaytsev*. Sovetskaya Etnografiya. 1952, № 4. S. 11-19.
- Magidoviç, İ. P., *Territorii i Naseleniye Buharı i Horezma. V dvuh çastiyah*. Taşkent 1926.
- Moldobayev, İ. B., *Manas İstoriko-Kulturnıy Pamiyatnik Kirgizov*. Bışkek 1995.
- Materialı Po İstorii Kirgizov i Kirgizii*. Vip. 1, Moskova 1973, S. 207-211.

Maanayev, E.J., *Kırgızıstandan Sırtkarı Jaşagan Kırgızdar*. Frunze 1969.

Pankov, A, V., *К İstorii Torgovli Sredney Azii s Rossiyey v 1675-1725 gg. Torgovliya s Buharoy. İzvestiya Sredytaziyatskogo Geografiçeskogo obşestva*. Taşkent 1929. Tom.19.

www.forum-eurasica.ru › История народов Евразии

www.fergananews.com/articles/4764

www.kamolkhon.com/история-в-лицах-«наполеон-из-локая»